

KRONIKA KONSERWATORSKA

BOGUSŁAW KRASNOWOLSKI

<https://orcid.org/0000-0002-7022-999X>

(Akademia Sztuk Pięknych)

PRACE KONSERWATORSKIE W KRAKOWIE W ROKU 2022 DOFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO FUNDUSZU REWALORYZACJI ZABYTKÓW KRAKOWA

Abstrakt

Zasady programowe pozostają niezmiennie od reorganizacji Komitetu po przełomie z 1990 roku. Dysponowano kwotą 30 015 593,47 zł, z czego 30 mln zł stanowi dotacja Kancelarii Prezydenta RP. Realizowano 117 zadań w 95 obiektach. Wkład własny beneficjentów wyniósł ponad 21,7 mln zł, wliczając zaś zadania wykraczające poza programy konserwatorskie – ponad 41,5 mln. Do każdej złotówki wydatkowanej z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa statystyczny beneficjent dokładał 1,38 zł ze środków własnych. Najważniejsze prace przeprowadzone na Wawelu to: konserwacja późnobarokowego hełmu wieży zegarowej oraz kontynuacja prac w kaplicy grobowej króla Jana Olbrachta w katedrze, konserwacja attyki renesansowego muru kurtynowego na zamku. Ponadto kontynuowano prace w kościołach, m.in.: Mariackim, św. Anny, śś. Piotra i Pawła, w Domku Loretańskim przy kościele Kapucynów, św. Mikołaja na Wesołej i klasztorach: Franciszkanów, Dominikanek na Grodsku, Klarysek, Norbertanek. Spośród zadań w architekturze świeckiej szczególne miejsce zajęły realizacje w obiektach uniwersyteckich, konserwacja wystroju malarskiego kamienicy Klemensa Bąkowskiego (ul. św. Jana 12), a także zapoczątkowanie remontu willi Kossakówka na Wygodzie.

Słowa kluczowe: Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa, Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, konserwacja zabytków, Wawel, Kraków – historyczne centrum, Kazimierz, Kraków – przedmieścia, Zwierzyniec, Tyniec, Bielany, Mogiła

Zasady programowe będące podstawą działań Komitetu oraz konstruowania rocznych i wieloletnich programów merytoryczno-finansowych pozostają niezmiennie od przełomowego dla historii Rzeczypospolitej – a tym samym i Komitetu – roku 1990. O wyborze zadań spośród wniosków zgłaszanych przez właścicieli obiektów zabytkowych decydują potrzeby konserwatorskie, walory zabytkowe i rola tych obiektów w zespołach zabytkowych Krakowa. Weryfikacji zgłoszeń – rejestrowanych przez Biuro Społecznego Komitetu, a zestawianych przez Wydział Rewaloryzacji Zabytków Krakowa i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Wojewódzkiego, dokonują zespoły ekspertów powoływane spośród członków Komitetu przez Przewodniczącego, komisje merytoryczne i Prezydium. Plan, przyjęty przez Posiedzenie Plenarne Społecznego Komitetu w dniu 28 marca 2022 roku, był kilkakrotnie korygowany. Ogólna kwota, jaką dysponował Narodo-

wy Fundusz, to 30 015 593,47 zł, z czego 30 mln zł stanowi dotacja przekazana przez Kancelarię Prezydenta RP. Realizowano 117 zadań w 95 obiektach. Wzorem lat ubiegłych preferowano beneficjentów wnoszących własny wkład finansowy. Łączna wartość tego wkładu do objętych planem zadań konserwatorskich wyniosła 21 751 938,42 zł, uwzględniając zaś zadania podejmowane przez beneficjentów dzięki dotacji z Narodowego Funduszu wychodzące poza ów plan, lecz ważne dla walorów użytkowych zabytków – 41 577 759,40 zł. Wynika stąd, że Narodowy Fundusz – jak w latach poprzednich – działa jak „magnes” zwielokrotniający wydatki na rzecz krakowskich zabytków, bo do każdej złotówki wydatkowanej z Funduszu beneficjenci dokładali przeciętnie 1,38 zł z własnych środków.

Wzorem lat poprzednich realizacje podzielono na: „projekty kluczowe”, „obiekty użyteczności publicznej”, „obiekty sakralne”, „obiekty mieszkalne

i usługowe” oraz zespoły związane z zielenią komponowaną, w tym cmentarze wraz z nagrobkami. Dla potrzeb sprawozdania – również wzorem lat ubiegłych – przyjęto podział topograficzny, wynikający ze strategii określonej w roku 1990.

Niniejsze opracowanie oparte jest na materiałach zredagowanych przez wspomniany Wydział Urzędu Wojewódzkiego pod kierunkiem dyrektora Joanny Florkiewicz-Kamieniarczyk¹ oraz na dokumentacjach prac złożonych w archiwach Wojewódzkiego i Miejskiego Konserwatora Zabytków oraz Dyrekcji Zamku Królewskiego na Wawelu.

Autor serdecznie dziękuje Panom z Biura Społecznego Komitetu: drowi Arturowi Chojnackiemu za pomoc w pozyskaniu fotografii i Albertowi Sendorowi za pomoc w ustaleniu wykonawców poszczególnych zadań.

WAWEL

W archikatedrze pw. **śś. Wacława i Stanisława Biskupa** rozpoczęto – w ramach projektu kluczowego – konserwację późnobarokowego hełmu wieży zegarowej z 1715 roku, wybitnego dzieła Kacpra Bażanki, głównej dominanty urbanistycznej w panoramie Krakowa. Wykonawcą jest firma DeS Henryk Dowgier, Anna Dowgier, pracami kieruje Natalia Soran-Maluty z Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki w Wieliczce. Ponadto – pod kierunkiem dra Ignacego Jakubczyka – kontynuowano prace w kaplicy grobowej króla Jana Olbrachta, powiązane, po zdjęciu posadzki, z badaniami archeologicznymi (il. 1). Ujawniono mur z czasów budowy drugiej katedry wawelskiej (przełom XI i XII wieku); jego przebieg kwestionuje dotychczasowe, teoretyczne rekonstrukcje południowo-wschodniej części katedry. Kontynuowano prace w dawnej kaplicy św. Mikołaja – późniejszej sieni prowadzącej do kapitułarza. Pracami kieruje kons. Bożena Opiłło.

We współdziałaniu z Dyrekcją Zamku, pod kierunkiem Anity Pająk rozpoczęto konserwację **attyki południowego, renesansowego muru kurtynowego** oraz przeprowadzono konserwację nawiązującą do niej attyki „Małej Baszty” (il. 2, 3).

Anita Pająk kieruje też rozpoczętymi w poprzednim roku pracami budowlano-konserwatorskimi,

obejmującymi **południową krawędź wzgórza, z czternastowieczną linią obronną zamkowych fortyfikacji**.

HISTORYCZNE CENTRUM MIASTA W OBRĘBIE PLANT

Zespoły sakralne

W kościele archiprezbiterialnym pw. **Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii (Mariackim)**, po zakończeniu w poprzednim roku zasadniczych, wieloletnich prac obejmujących całokształt wyposażenia wnętrza, kontynuowano konserwację elementów kamiennych osadzonych w ścianach zewnętrznych: nagrobkach, epitafiach, tablicach pamiątkowych. Pracami – w ramach firmy „Konserwacja i Rekonstrukcja Detali Architektonicznych, Włodzimierz Drabczyński” – kieruje dr Jakubczyk.

W kolegiacie pw. **św. Anny** kontynuowano prace izolacyjne i konserwatorskie dolnej części fasady i elewacji zachodniej.

W klasztorze **Franciszekanów** rozpoczęto konserwację wchodzących w skład jego wyposażenia obrazów z XVII, XVIII i XIX wieku. Pracami – zarówno w kościele, jak w klasztorze – kieruje kons. Dorota Biedrońska-Krówka.

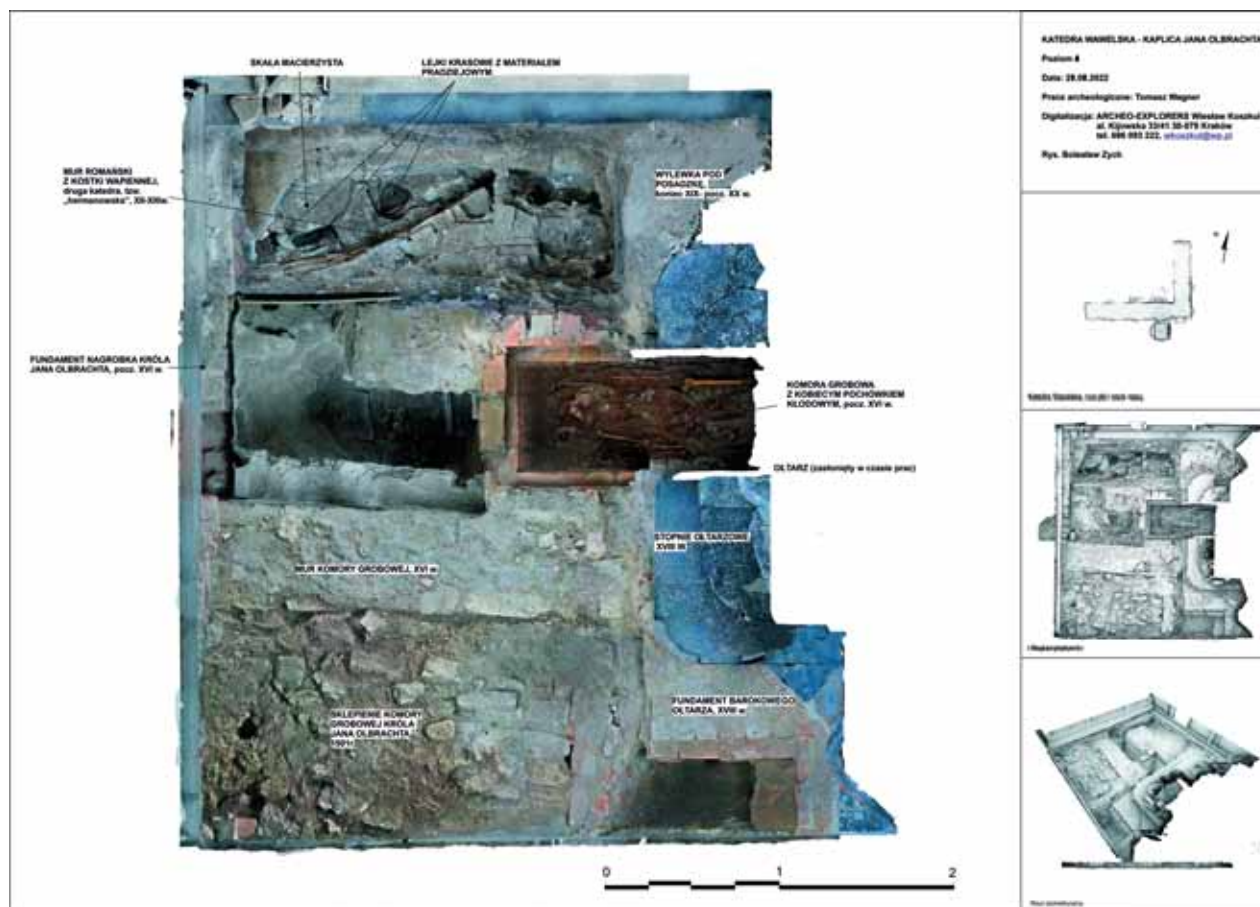
Dla kościoła pw. **św. Kazimierza Królewicza i klasztoru Reformatów** wykonano dokumentację i ekspertyzy dotyczące izolacji i zagrożeń konstrukcyjnych (pęknięć murów w kryptach)².

W klasztorze **Dominikanek Na Gródku** kończono prace zabezpieczające – konstrukcyjne.

W zespole pojezuickiego kościoła pw. **śś. Piotra i Pawła** rozpoczęto konserwację oryginalnych, późnobarokowych **figur Dwunastu Apostolów** (wtórnie zastąpionych kopiami w zaprojektowanym przez Kacpra Bażankę ogrodzeniu placu przed fasadą), dzieł rzeźbiarza Dawida Heela (il. 4). Pracami kieruje Bożena Opiłło w ramach firmy AC Konserwacja Zabytków Piotrowski, Kosakowski. Istotnym problemem – do rozwiązania we współdziałaniu z właścicielem, Parafią Rzymsko-katolicką Wszystkich Świętych – będzie ekspozycja rzeźb po konserwacji. Kontynuowano realizację **Panteonu Narodowego** – idei rzuconej przez śp. prof. Franciszka Ziejkę. Ba-

¹ „Sprawozdanie z realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa za 2022 rok ze środków Narodowego Funduszu rewitalizacji Zabytków Krakowa”, 7.02.2023.

² Mgr inż. arch. Janusz Ćwiek, *Remont w zakresie pęknięć ścian działowych w kryptach kościoła*, projekt opr. w sierpniu 2022 r.; mgr inż. Tomasz Wróbel, *Projekt techniczny robót budowlanych przy izolacji przeciwwilgociowej ścian*, październik 2022.

1. Archikatedra na Wawelu, kaplica grobowa króla Jana Olbracht, odkrycia pod posadzką; inwentaryzacja i interpretacja odkryć, opr. Tomasz Wagner, firma archeologiczna Archeo-Explorers Wiesław Koszkuł, Bolesław Zych

2. Zamek Królewski na Wawelu, attyka „Małej Baszty”, stan przed konserwacją. Fot. Monika Domańska

3. Zamek Królewski na Wawelu, attyka „Małej Baszty”, stan po konserwacji. Fot. Monika Domańska

danía archeologiczne (il. 5) kierowane przez prof. dra hab. Jacka Poleskiego i prace zabezpieczające objęły teren między fundamentem zakrystii a budynkiem po stronie wschodniej (przy skarpie miejskiej i linii obronnej średniowiecznego miasta). Ujawniono m.in. elewację budynku, zdaniem niżej podpisanego zapewne wpisanego w siatkę modułarną Okołu z czasów Władysława Łokietka, po 1312 roku.

W klasztorze Klarysek przy kościele pw. św. Andrzeja pod kierunkiem mgr kons. Aleksandra

Piotrowskiego podjęto konserwację dekoracji malarskiej ścian i stropu refektarza (zespół: Ewa Gliwa-Kawecka, Anna Mikołajek, Agata Skowrońska)³.

³ Ewa Gliwa-Kawecka, „Sprawozdanie z prac konserwatorskich polichromii refektarza klasztoru Sióstr Klarysek przy ul. Grodzkiej 54 w Krakowie”, wyd. komp., Kraków, grudzień 2022.

4. Figura Apostoła z ogrodzenia placu przed fasadą kościoła św. Piotra i Pawła, stan w trakcie konserwacji. Fot. Bożena Opilko

Ujawniono i eksponowano najstarszy zachowany element wystroju malarskiego: supraportę z herbem Jastrzębiec i inicjałami ksieni Teofili Salomei Krasieńskiej (il. 6). Na suficie zarejestrowano kolejne warstwy malarskie (najstarszą datowano w oparciu o badania dendrochronologiczne na rok 1770), eksponując najpełniej zachowane dzieło Franciszka Kicińskiego (il. 7), obejmujące też fasetę i gzyms podstropowy.

Kontynuowano remont konserwatorski kościoła pw. św. Idziego, który objął elewację wschodnią i część dachu.

Zespoły zabudowy w rejonie ul. Kanoniczej

W pałacu kapitulnym przy ul. Kanoniczej 19 (w gestii Muzeum Archidiecezjalnego) przeprowadzono – w trybie awaryjnym – prace zabezpieczające drewniane balkony na dziedzińcu.

W dawnym zespole klasztoru Karmelitów z XVII w. adaptowanym dla Muzeum Archeologicznego, w ramach projektu kluczowego realizowano kolejny etap prac zabezpieczających.

Architektura świecka:

zespoły zabudowy uniwersyteckiej, pałace, kamienice mieszczańskie, budowle użyteczności publicznej

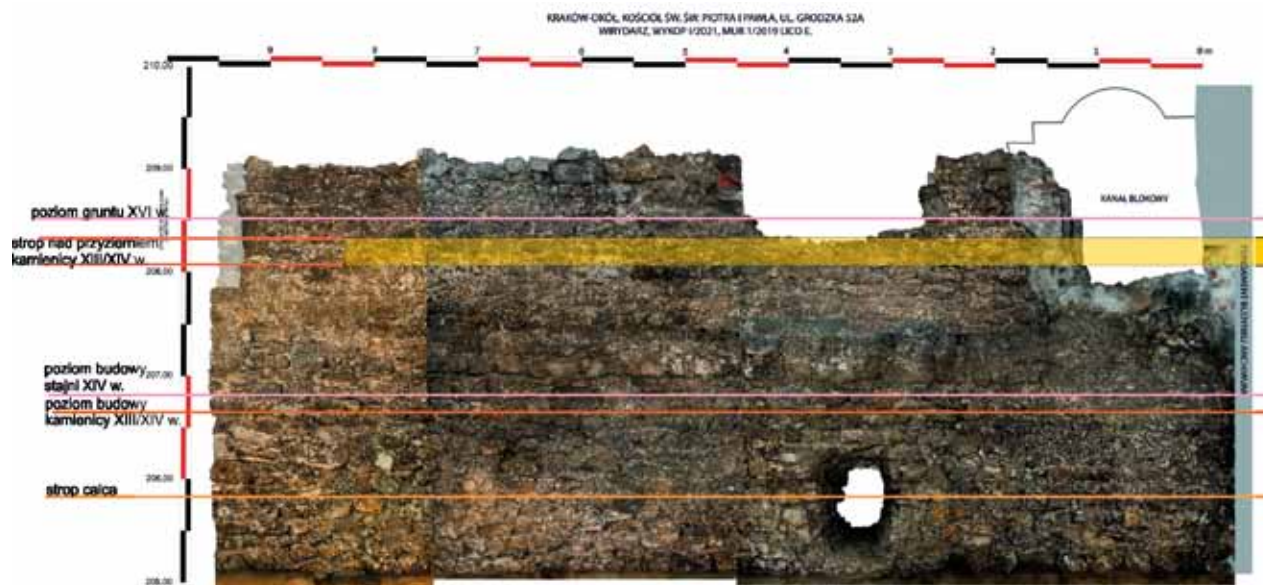
W Collegium Maius kontynuowano remont dachów wraz z kominami. W Collegium Novum prowadzono remonty konserwatorskie sal na piętrach. W Collegium Kollątajowskim („starym” Physicum; ul. św. Anny 6), związanym z kollątajowską reformą uczelni, kontynuowano konserwację i odtwierzanie stolarki okiennej w elewacji bocznej, od ul. Jagiellońskiej. W Collegium Brosciaum, adaptującym dawne kolegium jezuickie (ul. Grodzka 52) prowadzono remont konserwatorski elewacji dziedzińcowej. W Collegium Wróblewskiego (ul. Olszewskiego 2) ukształtowanym w dzisiejszej postaci w latach 1870–1871 wprowadzono pionową izolację przeciwwilgociową piwnic.

W tzw. Klasztoru – będącym fragmentem klasztoru Pijarów, adaptowanym dla Muzeum Czartoryskich wg projektu Maurice’a Ouradou, po 1876 roku – prowadzono remont konserwatorski i prace instalacyjne.

W kamienicy Arcybractwa Miłosierdzia (róg ulic Siennej 5 i Stolarskiej 1), założonego przez ks. Piotra Skargę, remontowano elewację podwórzową oraz kontynuowano konstrukcyjne wzmacnianie ściany granicznej z posesją przy ul. Siennej 3.

W pałacu Larischa (ul. Bracka 13) kontynuowano remont konserwatorski fasady, ukształtowanej w dwóch fazach: przez Francesco Placidiego (pałac Stefana Jordana, 1740–1761) i – jako nadbudowa dokonana przez Pawła Barańskiego dla Karola Larischa – w latach 1847–1861.

W kamienicy Klemensa Bąkowskiego przy ul. św. Jana 12, ofiarowanej przez tego wybitnego badacza dziejów Krakowa Towarzystwu Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, sfinalizowano – w ramach projektu kluczowego – konserwację wystroju malarskiego odkrytego w pomieszczeniach pierwszego piętra (il. 8), prowadzoną, jak

5. Rejestracja badań archeologicznych po wschodniej stronie kościoła św. Piotra i Pawła: ujawniona elewacja budynku wpisanego w siatkę modułową Około z czasów Władysława Łokietka; opr. pod kierunkiem Jacka Poleskiego z udziałem Agaty Kuci i Jakuba Nawrota

6. Klasztor Klarysek przy kościele św. Andrzeja, supraporta z datą 1730 i inicjałami ksieni, stan po konserwacji. Fot. Ewa Gliwa-Kawecka

7. Klasztor Klarysek, dekoracja malarska sufitu refektarza, mal. Franciszek Kiciński, 1877, stan po konserwacji. Fot. Ewa Gliwa-Kawecka

w poprzednim roku, pod kierunkiem art. kons. Bożeny Boby-Dygi.

W kamienicach przy ul. Grodzkiej 7 i 36, Jagiellońskiej 12 i Świętego Krzyża 1 przeprowadzono remonty konserwatorskie fasad. W kamienicy Pod Blachą (Rynek Główny 29) remontowano elewacje podwórzowe, w kamienicy na rogu ul. Grodzkiej 44 i ul. Senackiej 10 kontynuowano konserwację neogotyckiej polichromii z 2. ćwierci XIX wieku we wnętrzu (il. 9; „Aurum Apis, sp. z o.o.”), w kamienicy przy ul. św. Anny 5 rekonstruowano stolarkę okienną.

W **Barbakanie** – kluczowym dziele obronnym Krakowa ze schyłku XV wieku – kontynuowano konserwację ganku wewnętrznego z kamiennymi konsolami. Prace prowadzi firma Konserwacja Zabytków Sabina Szkodlarska.

KAZIMIERZ ZE STRADOMIEM

Kościoły i klasztory

W kościele parafialnym pw. **Bożego Ciała** kontynuowano – pod kierunkiem art. kons. Krystyna Koziela – konserwację bogatego wystroju wnętrza. Objęła ona rokokowe ołtarze przy wschodniej parze filarów międzynawowych, św. Michała Archanioła i Bożego Miłosierdzia, wraz z obudową filarów (il. 10, 11). Prace prowadzi Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki „Sima Art” pod kierunkiem kons. dra Krystyna Koziela. Należy podkreślić, że wyposażenie świątyni stanowi najwybitniejszy w skali miasta – obok kościoła Mariackiego – zespół kształtowany konsekwentnie od średniowiecza po 3. ćwierć XVIII wieku.

8. Kamienica Klemensa Bąkowskiego, siedziba TMHiZK, ul. św. Jana 12, wystrój malarski wnętrza na I piętrze.
Fot. Katarzyna Feć-Sfora

9. Kamienica, ul. Grodzka 44 / ul. Senacka 10, neogotycka polichromia z 2. ćwierci XIX wieku. Fot. Jakub Olszyński

10. Kościół pw. Bożego Ciała, ołtarze św. Michała Archaniola i Bożego Miłosierdzia przed konserwacją.
Fot. Krystyn Kozieł

11. Kościół pw. Bożego Ciała, ołtarze św. Michała Archaniola i Bożego Miłosierdzia po konserwacji.
Fot. Krystyn Kozieł

W przyległym do kościoła **klasztorze Kanoników Regularnych Laterańskich** konserwowano dziedzińcową loggię kolumnowo-arkadową z okresu rządów ks. Marcina Kłoczyńskiego (1612–1644).

W kościele **augustiańskim pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej i Małgorzaty** kontynuowano remont konserwatorski ceglanej elewacji zachodniej z konserwacją wielkiego okna witrażowego. Pracami kieruje Natalia Soran-Maluty.

W zespole kościoła **pw. św. Michała Archanioła i Stanisława z klasztorem Paulinów na Skalce** konserwowano fasadę świątyni (ukształtowanej według projektu Antonio Solariego, 1740–1742), przywracając pierwotne rozwiązanie kolorystyczne. Pracami objęto też elewację tylną, eksponowaną od strony bulwarów wiślanych. Pracami konserwatorskimi – w ramach firmy Konserwacja i Rekonstrukcja Detali Architektonicznych, Włodzimierz Drabczyński – kierował dr Ignacy Jakubczyk, pracami budowlanymi w ramach tejże firmy mgr inż. Wojciech Wachowicz.

Pod kierunkiem archeologa prof. Jacka Poleskiego ukończono prace w obrębie **rezerwatu archeologicznego**, przy południowej ścianie kościoła⁴. Wprowadzona ekspozycja średniowiecznych elementów nie narusza ich autentycznej substancji; przebieg muru obronnego, sytuację murów tzw. budowli prostokątnej oraz południowo-zachodniej części kościoła gotyckiego ukazano w trawiastej nawierzchni, nieznacznie nadbudowując autentyczne relikty. Wykonawcą była firma Wojciech Wachowicz z Miechowa, który jest tu także kierownikiem budowy. Prace konserwatorskie prowadzono pod kierunkiem mgr kons. Joanny Szczepanik-Łukasik.

Dawne Miasto Żydowskie

Zespół *Oppidum Iudaeorum*, ze swymi synagogami i cmentarzami, rozplanowaniem opartym na kanwie średniowiecznej wsi Bawół i wciąż żywą tradycją, przyciągającą tysiące turystów i pielgrzymów z całego świata, jest ewenementem w skali światowej.

W **synagodze Izaaka**, fundacji Izaaka (Ajzyka) Jakubowicza Jেকেlesa z lat 1638–1644 (w koń-

cowym etapie prac, obejmującym sklepienie, brał zapewne udział królewski architekt, może Giovanni Trevano), kontynuowano izolację poziomą fundamentów; wykonawcą była firma Kompleksowa Rewaloryzacja Obiektów Zabytkowych dra inż. Henryka Pachli. Niestety, ekspertyza konstrukcyjna zagrożonego sklepienia nie zyskała akceptacji władz konserwatorskich, co uniemożliwiło realizację i spowodowało dalsze wyłączenie świątyni z użytkowania.

W **synagodze Tempel (Postępowej)**, kształtowanej etapowo w orientalizującym duchu od lat 1860–1862 do okresu międzywojennego, konserwowano stropy galerii dla kobiet wraz z podporami (il. 12). Wykonawcą była wspomniana firma dra Henryka Pachli.

Kontynuowano prace na założonym w 1800 roku **Nowym Cmentarzu Żydowskim** (il. 13); prace prowadziła Firma Konserwatorska Włodzimierz Drabczyński, pod kierunkiem mgr Marka Sawickiego. Rozmiary tego zespołu i stan zaniedbania wymagają znacznego zwiększenia nakładów i zakresu robót.

Zabudowa świecka

W klasycystycznej **kamienicy przy ul. Krakowskiej 43**, mieszczącej od końca XIX wieku klasztor Albertynów i będącej cenną pamiątką po heroicznej działalności św. Brata Alberta, ukończono konserwację fasady i izolację piwnic. Konserwowano późnobarokową fasadę **domu przy ul. Krakowskiej 47** (obecnie Dom Zakonny Albertynek). Prace w obu budynkach prowadziła wspomniana firma konserwatorska DeS pod kierunkiem Natalii Soran-Maluty.

W **dawnym ratuszu** na placu Wolnica kontynuowano prace konserwatorskie w piwnicach będących pozostałością gotyckiej siedziby władz miejskich.

DAWNE PRZEDMIEŚCIA KRAKOWA

W zespole **klasztoru Kapucynów** prowadzono prace konserwatorskie w **Domku Loretańskim** z lat 1712–1719; objęły one elewacje (z przywróceniem pierwotnej kolorystyki), dach i otoczenie, a także wnętrze obejścia, gdzie na sklepieniu odkryto reszty późnobarokowej dekoracji malarskiej (il. 14). Pracami kierował prof. Edward Kosakowski.

Szereg prac realizowano na **obrzeżu Plant**. W fasadzie **budynku dawnej Akademii Handlowej** (ul. Kapucyńska 2) projektu Jana Zawiejskiego z lat 1904–1906 kontynuowano konserwację stolarki okiennej. W **gmachu dawnego Krakowskiego Towarzystwa Technicznego** (ul. Straszewskiego 28),

⁴ Punktem wyjściowym dla realizacji referatu były badania terenowe (*Średniowieczny kościół Na Skalce w Krakowie w świetle badań interdyscyplinarnych*, red. Jacek Poleski, Kraków 2018, ryc. 1.1, 1.3), potwierdzające wcześniejsze ustalenia (Maria Krasnowolska, Irena Kmietowicz-Drathowa, *Krakowska Skalka: topografia i zabudowa*, „Studia Claromontana”, T. 17: 997, s. 201–274).

12. Synagoga Tempel, podpora galerii dla kobiet przed i po konserwacji. Fot. Henryk Pachla

13. Nowy Cmentarz Żydowski, fragmenty nagrobka oraz tenże nagrobek po scaleniu i konserwacji. Fot. Marek Sawicki

14. Domek Loretański w zespole klasztoru Kapucynów: fragment dekoracji malarskiej sklepienia w obejściu, stan po odsłonięciu. Fot. Paweł Gąsior

będącego wczesnym przykładem modernizmu w twórczości architekta Sławomira Odrzywolskiego (1905–1906), remontowano pokrycie dachowe. Dla gmachu dawnego Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń „Floriantka” (ul. Basztowa 6–8; dziś siedziba Zespołu Szkół Muzycznych), ukształtowanym w latach 1879–1886 przez architektów Tomasza Prylińskiego i Tadeusza Stryjeńskiego, opracowano dokumentację projektową pokrycia dachowego⁵ oraz remontu konserwatorskiego elewacji⁶.

W obrębie dawnej jurydyki Lubicz rozpoczęto remont konserwatorski elewacji pałacyku Bractwa Kurkowego „Celestat” (wraz ze stolarką drzwiową i okienną) w obrębie Ogrodu Strzeleckiego, kształtowanych w latach 1837 i 1874–1875. Pracami kieruje mgr kons. Paulina Krupa.

W kościele pw. Zmartwychwstania Pańskiego przy ul. Łobzowskiej (proj. Wandalin Beringer, 1885–1892) restaurowano elewacje.

Na Wesolej kontynuowano prowadzone przez firmę Piotra Białki prace konserwatorskie we wnętrzu

kościoła św. Mikołaja, obejmujące roboty instalacyjne oraz kolejne elementy wystroju, z barokowymi stallami w prezbiterium; pracami konserwatorskimi kierowała mgr kons. Halina Koziana-Białko. W zespole tejże świątyni kontynuowano remont konserwatorski plebanii. W klasztorze Karmelitanek Bosych wspomniana firma kontynuowała konserwację elementów barokowego wyposażenia, zwożonego tu w dobie niewoli narodowej przez zakonnice z likwidowanych klasztorów pod zaborem pruskim. Poważnym problemem konserwatorskim jest tu dzisiaj użytkowanie zabytkowych zespołów opuszczonych przez szpitale. Niezależnie od przyjętych programów, należy bezwzględnie utrzymać istniejące proporcje pomiędzy zabudową a zielenią.

W willi własnej arch. Tadeusza Stryjeńskiego „Pod Stańczykiem” (realizowanej wg jego projektu w latach 1884–1886) – dzisiejszym Collegium Sanockim (ul. Batorego 12) kontynuowano remonty konserwatorskie elewacji.

W obrębie dawnych jurydyk Retoryka i Wygoda – w ramach projektu kluczowego – realizowano pierwszy etap remontu konserwatorskiego willi Kossakówka (pl. Juliusza Kossaka 4), związanego z adaptacją dla celów muzealnych, upamiętniających wielopokoleniowe tradycje rodziny Kossaków.

W budynku rogatki Wolskiej (proj. Stefan Żołdani, 1893) kontynuowano prace przy izolacji przeciwwilgociowej.

Szkolnictwo doby autonomii galicyjskiej reprezentują budynki szkół przy ul. Lubomirskiego 19–21 (kontynuacja remontu fasady) i Topolowej 20/22 (kontynuowano tu remont konserwatorski elewacji podwórzowych). Prowadzono remonty konserwatorskie kamienic czynszowych z tegoż okresu: na rogu ul. Krupniczej 12 i Loretańskiej 2 oraz Michałowskiego 2 i Karmelickiej 42, a także przy ul. Sarego 20; w kamienicy przy ul. Pędzichów 22 konserwowano dekorację malarską sieni.

W zespole Alej Trzech Wieszczów kontynuowano prace w gmachu Biblioteki Jagiellońskiej (al. Mickiewicza 22) realizowanego w latach 1928–1939 według projektów Wacława Krzyżanowskiego, obejmujących architekturę wraz z wyposażeniem; kolejny etap robót to odtwarzanie stolarki okiennej. W gmachu Zakładu im. Anny i Ludwika Helclów, ufundowanym przez nich jako Dom Ubogich (proj. Tomasz Pryliński, 1886–1890), kontynuowano rekonstruowanie stolarki okiennej.

Na Zwierzyńcu firma Piotra Białki nadal prowadziła prace w kościele Norbertanek pw. św. Augustyna i Jana Chrzciciela: konserwację i ekspozycję późnoromańskiego portalu, remont konserwatorski

⁵ Projekt architektoniczno-budowlany pokrycia dachowego wraz z dociepleniem połaci dachowych, opr. mgr inż. arch. Leon Wartalski, mgr inż. arch. Tomasz Gerber, 2022.

⁶ Program remontu konserwatorskiego elewacji frontowej i tylnej Pałacu Floriantka, opr. mgr kons. Józef Czajka, Robert Zięba, 2022.

siedemnastowiecznej kruchty oraz zabezpieczenie przed zawilgoceniem (pod kierunkiem mgr Karoliny Pachuty). Pracom towarzyszyły badania terenowe: archeologiczne (mgr Monika Łyczak) i architektoniczne (dr hab. arch. Anna Bojęś-Białasik). Opracowano projekt renowacji nawierzchni dziedzińca przy klasztorze. Na **Cmentarzu Salwatorskim** kontynuowano remont kaplicy pw. św. Józefa z 1888 roku. Kontynuowano remont konserwatorski budynku dawnego „**Dworca Wodociągowego**” (ul. Senatorska 1), modernistycznego, wzniesionego w 1913 roku przez architekta miejskiego Jana Rzymkowskiego. Prowadzono remonty konserwatorskie willi osiedla Salwatorskiego przy ul. Gontyna 10 i Anczyca 7.

W **Łobzowie** kontynuowano prace w **dawnym Instytucie Kadetów** (ul. Podchorążych 1), użytkowanym przez Politechnikę Krakowską, kształtowanym w latach 1854–1855 przez architekta Feliksa Księżarskiego (w ramach programu austriackiej Twierdzy Kraków), z adaptacją podmiejskiej rezydencji królewskiej z końca XVI i 1. połowy XVII wieku. Roboty objęły elewację skrzydła zachodniego, wiążąc się z izolacją fundamentów. Społeczny Komitet od lat postuluje tu – bezskutecznie – podjęcie prac uczelniających manierystyczne i barokowe założenie z czasów Stefana Batorego, Anny Jagiellonki oraz Zygmunta III i Władysława IV.

Dla barokowej **kaplicy pw. św. Bartłomieja w Ludwinowie**, domniemanego dzieła Kacpra Bażanki, wzniesionej w obecnej formie około 1726 roku staraniem Zgromadzenia Misjonarzy, wykonano – według programu autorstwa mgr Katarzyny Magrysiewicz-Dobrzańskiej – projekt remontu konserwatorskiego⁷.

Kontynuowano remont konserwatorski **kamienicy przy Rynku Dębnickim 10**.

Konserwowano szereg grobowców i pomników grobowych na **cmentarzu Rakowickim** (m.in. w ramach programu *Cmentarz Rakowicki – księga historii Polski*).

PODGÓRZE

W **kościelnie parafialnym pw. św. Józefa**, stanowiącym dominantę układu urbanistycznego (proj. Jan Sas-Zubrzycki, 1905–1909) kontynuowano – w trybie awaryjnym – remont konserwatorski uszkodzonych fragmentów ceramicznego pokrycia dachów

oraz hełmów wież. Program prac konserwatorskich opracowała mgr Małgorzata Mrzygłód-Tomasik.

Znacznie mniejszy – niż wynikałoby z potrzeb konserwatorskich i zamierzeń Społecznego Komitetu – był zakres prac przy **architekturze mieszkalnej**. W późnoklasycystycznym **domu przy ul. Józefińskiej 10**, mieszczącym dzisiaj Szkołę Muzyczną, upamiętnionym tragiczną przeszłością w dobie Holokaustu (mieścił się tu *Arbeitsamt*), kontynuowano remonty obejmujące wszystkie kondygnacje. Kontynuowano też remont konserwatorski **kamienicy czynszowej na rogu ul. Limanowskiego 4 / ul. Węgierskiej**, reprezentującej okres przeobrażeń Podgórza w okresie autonomii galicyjskiej.

Konserwowano grobowce i pomniki nagrobne na założonym w 1900 roku **Nowym Cmentarzu Podgórskim**.

ZESPOŁY NA OBRZEŻACH MIASTA

W **opactwie Benedyktynów w Tyńcu**, w ramach projektu kluczowego, współdziałano w kompleksowej konserwacji relikwów romańskiego założenia z przełomu XI i XII wieku, przewidzianego do udostępnienia w ramach Muzeum Benedyktynów. Kontynuowano remont konserwatorski dachu. We wnętrzu **kościółka pw. św. Piotra i Pawła** kontynuowano konserwację wystroju (il. 15), w tym emporę organowej. Prace prowadzi firma Veritas Arte pod kierunkiem kons. Marcina Ciby. Ta sama firma rozpoczęła konserwację obrazów w zapleczkach manierystycznych stalli sprzed 1622 roku w prezbiterium świątyni.

W **eremie Kamedulów na Bielanych**, wybitnym założeniu z początku XVII w., kontynuowano prace we wnętrzu kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii, powiązane z remontem instalacji elektrycznej. Pracami – prowadzonymi przez firmę Piotra Białki – kierowała mgr kons. Aleksandra Wójcicka.

W **Mogile** kontynuowano prace w **opactwie Cystersów z kościołem pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii i św. Wacława**: objęto nimi kaplice po wschodniej stronie transeptu (należące do pierwotnego programu założenia z XIII wieku) wraz z wydzieloną tu po 1620 roku kaplicą Krzyża Świętego (początkowy etap realizacji). Prace realizuje Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki „Renowacja” pod kierunkiem mgr kons. Aleksandry Grochał. Kontynuowano prace w drewnianym, późnogotyckim **kościelnie pw. św. Bartłomieja z 1466 roku**. Konserwowano barokowe wyposażenie wnętrza (pracami kieruje mgr kons. Katarzyna

⁷ Projekt remontu budowlano-konserwatorskiego kaplicy św. Bartłomieja w Ludwinowie, opr. mgr Małgorzata Leonowicz, 2022.

15. Kościół Benedyktynów w Tyńcu, prezbiterium ze stallami (z obrazami w zapleczkach) i emporą organową, stan po konserwacji. Fot. Michał Gronowski OSB

Magrysiewicz-Dobrzańska) i korygowano – zgodnie z wymogami przeciwpożarowymi – instalację elektryczną. Kontynuowano – pod nadzorem Magrysiewicz-Dobrzańskiej – remont konserwatorski drewnianej **chaty młynarza klasztornej** z 1870 roku (realizatorem jest Tatrzańska Firma „Junior” z Murzasichla); do wykonania pozostaje zaakcentowanie klasztornej młynówki i młyna o średnio-wiecznej tradycji.

Według programu autorstwa Magrysiewicz-Dobrzańskiej opracowano dokumentację projektową remontu konserwatorskiego drewnianego **kościola pw. św. Jana Chrzyciela i Matki Boskiej Szkaplerznej**⁸ z lat 1655–1648, przeniesionego w latach 1983–1986 do Krzesławic.

W kościele pw. **Matki Boskiej Zwycięskiej** (proj. Tadeusz Rutty, 1937–1939) – usytuowanym na szczycie Góry Borkowskiej, stanowiącym jedną

z dominant w panoramie miasta – w trybie awaryjnym podjęto remont dachu.

W **Toniach** konserwowano **kamienną figurę św. Stanisława Biskupa** z XVIII wieku, związaną z zespołem dworskim. Należy przeciwstawić się koncepcji przeniesienia figury w inne miejsce, co zburzyłoby historyczną kompozycję zespołu.

Wybitnym zabytkiem historii medycyny jest **zespół szpitala dla psychicznie chorych w Kobierzynie** (ul. Babińskiego 29), utrzymany w konwencji miasta-ogrodu, projektowany od 1910 roku przez arch. Władysława Klimczaka ze Lwowa (przy współpracy m.in. Tadeusza Stryjeńskiego), ukończony w 1917 roku. Kontynuowano tu remont kapitalny budynku nr 31, w trybie awaryjnym prowadzono prace w budynku nr 29.

Wobec braku gwarancji trwałego użytkowania skreślono z planu opracowanie projektu konserwatorskiego remontu kapitalnego i adaptacji **zespołu folwarcznego** z przełomu XVIII i XIX wieku przy pałacu Kirchmayerów w **Pleszowie**. Problemem wymagającym pilnego rozwiązania jest znalezienie użytkownika.

⁸ Projekt remontu budowlano-konserwatorskiego elewacji, konstrukcji i instalacji elektrycznych kościoła z Jawornika, opr. mgr inż. arch. Małgorzata Leonowicz, 2022.

AUSTRIACKA TWIERDZA KRAKOWSKA

Kontynuowano realizację w licznych dziełach obronnych tego wybitnego zabytku *architectura militaris*, założenia kształtowanego według zmieniających się koncepcji strategicznych od połowy XIX do początku XX wieku. Istotne znaczenie miały konsultacje prowadzone przez wybitnych specjalistów, dra inż. arch. Krzysztofa Wielgusa i dra inż. arch. Jana Janczykowskiego.

Kontynuowano prace w zespole **fortu cytadelowego nr 2 „Kościuszko”** z lat 1850–1856. W neogotyckiej kaplicy bł. Bronisławy projektu Feliksa Księżarskiego wymieniono pokrycie dachowe oraz remontowano nawierzchnię w jej otoczeniu. Kontynuowano remonty konserwatorskie elewacji koszar szczytowych, bastionu IV oraz kurtyn III i IV. Prowadzono też dalsze prace w ostrogach nr 3a i 3b.

W bastionie – forcie redutowym III „Kleparz” z lat 1856–1859 kontynuowano restaurację muru czołowego.

W forcie – wieży artyleryjskiej nr 31 św. Benedykta z lat 1853–1858 na wzgórzu Lasoty podjęto wstępne roboty i remont przedbramia; istotnym zagadnieniem jest sprawa trwałego zagospodarowania tego cennego zabytku sztuki obronnej.

W forcie pomocniczym piechoty 39 „Olszanica” z lat 1884–1885 wymieniono stropodachy.

W forcie artyleryjskim 48 „Batowice” z lat 1883–1884 remontowano mury oporowe przy schronie głównym i poprzeczniczy z poterną kaponierą.

W forcie pancernym pomocniczym 48a „Mistrzejowice” z lat 1895–1897 kontynuowano prace zabezpieczające.

W forcie artyleryjskim 49 „Krzesławice”, zbudowanym w latach 1881–1886 w miejscu wcześniejszych, prowizorycznych szańców, od 1994 roku wzorowo użytkowanym przez Młodzieżowy Dom Kultury, przystąpiono do częściowej rekonstrukcji fos i opracowywania dokumentacji projektowych.

W forcie pancernym 49 ¼ „Grębałów” z lat 1897–1899, użytkowanym od 1988 roku przez Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej „Przyjaciel Konika”, organizującego kursy jazdy konnej i hipoterapii, kontynuowano prace konserwatorskie.

W forcie pomocniczym piechoty 50a „Lasówka” z 1899 roku przeprowadzono prace zabezpieczające przed zawilgoceniem.

W forcie 51 ½ „Swoszowice” z początku XX wieku, użytkowanym przez fundację *Gloria Fortibus*, kontynuowano prace remontowe i izolacyjne.

W forcie pancernym 52 ½ „Skotniki” N z lat 1887–1890 kontynuowano prace adaptacyjne dla Centrum Dokumentacji Zsyłek i Wypędzeń; kontynuowano prace w zakresie porządkowania zabytkowej zieleni fortecznej.

W bliźniaczym względem niego **forcie pancernym 52 ½ „Skotniki” S** kontynuowano prace konserwatorskie i rekonstrukcyjne.

Spółeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa od 45 lat – a co najmniej od roku 1990 – jest znaczącym ogniwem w procesie rewaloryzacji zespołów zabytkowych Krakowa. Jako jedyna tego rodzaju organizacja w Polsce, wiążąca wysiłki władz państwowych z aktywnością społeczną swych członków, mogłaby służyć przykładem dla innych cennych zespołów urbanistycznych. Dziesięciolecia działalności Komitetu przyczyniły się do radykalnej zmiany obrazu miasta: zaniedbanego i brudnego w schyłkowych latach PRL-u, imponującego zespołami odnowionych zabytków i przyciągającym turystów dzisiaj. Ale Komitet nie jest, i nie chce być, władzą konserwatorską: nie ma możliwości wyegzekwowania od właścicieli i użytkowników zabytków ich ustawowych powinności. Mimo nakładów ze środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa szereg poważnych problemów konserwatorskich w mieście nadal wymaga rozwiązania. Niepokojącym zjawiskiem są niszczące od lat cenne zabytki, których właściciele nie podejmują prac remontowo-konserwatorskich, ani nie występują o przydział środków ze strony Społecznego Komitetu. Wciąż nierozwiązana jest sprawa podjęcia prac remontowych w niszczących obiektach, m.in. we wczesnoklasycystycznym pałacu Wodzickich przy ul. św. Jana 11 (zamienianym się w slums), w modernistycznej kamienicy Ohrensteina na Stradomiu, w jednym z najstarszych domów „józefińskiego” Podgórza przy ul. Limanowskiego 47, wymagającym dzisiaj już nie remontu, lecz rekonstrukcji. Nadal brak jakichkolwiek działań w większości podmiejskich zespołów dworskich. Idea utworzenia skansenu wsi podkrakowskiej wciąż pozostaje pustym hasłem. Społeczny Komitet nie ma możliwości podejmowania prac bez wniosku ze strony właścicieli. A te – w wymienionych i nie tylko wymienionych przypadkach – nie następują.

CONSERVATION WORKS IN KRAKÓW CO-FINANCED BY THE NATIONAL FUND FOR RESTORATION OF KRAKÓW MONUMENTS IN 2022

The guidelines have remained unchanged since the re-organisation of the Committee after the 1990 transition. The amount at the fund's disposal was PLN 3,015,593.47, of which PLN 30 million was a subsidy from the Office of the President of the Republic of Poland. 117 tasks were implemented in 95 facilities. The beneficiaries' own contribution amounted to over PLN 21.7 million or over PLN 41.5 million, if we include tasks outside the conservation programmes. For every złoty spent from the National Fund for Restoration of Kraków Monuments, the statistical beneficiary contributed PLN 1.38 from their own resources. At the Wawel Cathedral, restoration work began on the late Baroque helm roof of the clock tower, and work continued on the burial chapel of King John I Albert and – at the castle itself – on the parapet of the Renaissance curtain wall. In the historic city centre, work continued at St. Mary's and St. Anne's churches; at Saints Peter and Paul Church work and archaeological research continued on the formation of the National Pantheon, and conservation work began on the statues of the 12 Apostles crowning the fence of the square in front of the church. Work in monasteries included the conservation of 17th–19th century paintings at the Franciscans; the completion of structural protection at the Dominican Sisters in Gródek; and work on the painted decoration of the refectory at the Poor Clares. Among the tasks in secular architecture, a special place was occupied by works in university buildings (Collegium Maius, Collegium Kołłątaja and Collegium Broscianum) and the conservation of the painted decoration of Klemens Bąkowski's townhouse (12 St. Jana Street). In Kazimierz, work continued on the churches of Corpus Christi, St. Catherine and St. Margaret, and the Pauline Church on Skałka. In the former Oppidum Iudaeorum, the foundations of the Isaac Synagogue were insulated; the women's galleries of the Tempel Synagogue were conserved; and work continued on

the New Cemetery in Miodowa Street. Within the former suburbs of Kraków, the work on the Loretto House at the Capuchin Church; the next stage of comprehensive works at the St. Nicholas Church in Wesoła; and the commencement of renovation work on the Kossakówka Manor at the former Wygoda Square (now Kossak Square) come to the fore. In Zwierzyniec, the continuation of work at the Premonstratensian (Norbertine) Sisters' complex, including the conservation and exposition of the church's late-Romanesque portal, is important. In Podgórze, conservation work continued at the parish church of St. Joseph; conservation repairs were carried out on houses at 10 Józefińska Street and 4 Limanowskiego Street; and tombstones in the New Cemetery, founded in 1800, were conserved. At the Benedictine Abbey in Tyniec, work continued on the furnishings of the church and on the comprehensive conservation of the relics of the Romanesque foundation. At the Camaldolese Hermitage in Bielany, tasks continued in the interior of the church. In Mogiła, at the Cistercian Abbey, conservation work was carried out on the chapels adjacent to the transept of the church; in the wooden church of St. Bartholomew, the Baroque furnishings were conserved. Numerous tasks were carried out in forts forming the Austrian Kraków Fortress.

Bogusław Krasnowolski – dr hab., historyk sztuki i historyk, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, wykładowca krakowskiej ASP (Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki). Od 1990 roku wiceprzewodniczący Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, od 2022 roku przewodniczący Komisji Programowania i Oceny Realizacji SKOZK; autor licznych publikacji naukowych z zakresu historii urbanistyki średniowiecznej, sztuki Krakowa i Małopolski, historii i teorii ochrony zabytków.